

ERDÉLYI MUZEUM

XX. kötet.

1903.

4. füzet.

Báró Wesselényi Miklós és munkái.

(Első közlemény.)

A Réz, Meszes és Bükk koszorujában, a Hómosó-Ér öntözte vidéken szobrot állítottunk a nagy Wesselényi Miklósnak.

Kigyúlt fáklyája az árívzi hajósnak. Látjuk újra a hegyek ormai felett felragyogó fényét, melyet egyszer már elvesztettünk vala szemek elöl — sorsunk ütköző, hánykodó hullámain.

Ott áll a Nagy, a zilahi Kossuth-téren, fényben visszatérve, diadallal a nemzet koszorúival elhalmozva.

Szívünk megkönnyebbült, mikor lehullott a lepel. Mikor tanúságot tettünk, hogy a szabad eszmék rettenthetetlen úttörőjét, Széchenyi korszaka küzdelmeinek első hőjét még sem feledtük el, emlékének kegyelettel áldozván, emlékéből lelkesítő új erőt merítvén, gyűjtván „régí fénynél új szövétneket“.

Széchenyi izzó korából, az ébredésnek mozgalmas, a nemzet létérdekeit vitató, szabadságunk, alkotmányunk, magyar egységünk mellett harezba induló időszakából, az úttörő gigászok és mártírok közül két férfiú válik ki, a kik magasra tartják az emberszeretet és hazafiság lobogóját. Az egyik egy magános, merengő, elmélkedő, vágyódó, forró és küzdő lélek, a ki szent fájdalommal és megrendítő kétségbeeséssel zengi fenségesen szárnyaló himnuszait, ódáit, borongó elégiáit, majd pedig eladdig nem ismert művésziességet önt szónoklataiba, a másiknak jelleme általában az „erőfeszítés“; „tüzes, barna, jelentékeny szemei a tigris szemek erélyével mélyedtek a tárgyakra, melyeket gyűlölt, keresett, vagy megtalált“, a ki mennydörgészerű hangjával „inkább sivár és velőig ható erős, mint kellemes volt“. ¹ A szabad eszmék e dicső úttörői: Kőlcsey és Wes-

¹ Kemény Zsigmond: *A két Wesselényi Miklós*, 94., 95., 96. 1.

selényi, amaz áldásért esengő imájával, emez hatalmas jeliségével: a *nunquam retro*-val állt a nemzet előtt, a legnagyobb megpróbáltatások közt, a legvégzetesebb pillanatokban.

Wesselényi, a „legmagyarabb magyar”: Széchenyire, a legnagyobb magyarra, Kölcsey, a művésziességgel tündöklő szónok pedig többek közt Kossuthra, Deákra volt hatással. Kossuth azt írja Kölcseyről 1834-ben, hogy „halk szózata szent kegyelet ihletéseként rezgett végig hallgatóin. Egy erős lélek törékeny test lánczai közt”, „egyetlen szemében a nemzet minden múlt és jövő bánata tükröződött vissza”. Úgy állott mindannyiok előtt, mint egy túlvilági lény; néma esendben, áhítattal hallgatták őt, a mikor az örökváltsági törvényjavaslat mellett beszélt. Wesselényi beszédei pedig — Kossuth szerint — mázsás szentenciákkal voltak telítve.

A történelem följegyezte Wesselényinek Széchenyivel való barátságát, a melyről írja Széchenyi Wesselényihez 1821 szept. 16-dikán, hogy az iránta való indulata „nem csalódás, hanem való és maradandó,” vagy, mint 1843-ban írja Széchenyi az első találkozásról: Wesselényi „lángoló hazaszeretete, magasztos fel fogása és bizonyos varázs, melyet annyiakra gyakorolt, majd elbájoló lelkemet.” Mindketten pirúltak Széchenyi kifejezésével élve „hazánk hátramaradt, oly annyira elaljasodott léte felett” s mind a ketten kimondhatatlan vágyat éreztek magukban, „habár egy mákszemnyire is járulhatni honunk, véreink ápolásához.” „Erősödött napról-napra valóban sem kiseded hiúságtól, sem önző hajlamtól el nem rutított” szövetségök.

Ismerjük szent szövetségöket s fájdalmas meghasonlásukat. A kortársak, a mint Kossuth mondá, Széchenyit az anyag emberének tartották. „Széchenyi vagyonság útján akár vezetni közszabadságra, Wesselényi pedig a közszabadság útján vagyonságra. Amaz ezt tartja: legyünk csak gazdagok, a szabadság majdan elkövetkezik. Emez viszont: csak szabadok legyünk, a gazdagság majd önként eljő.” Így vélekedének a kortársak, a mit Kemény Zsigmond arra vezet vissza, hogy a kortársak „inkább szerették az antitheziseket, mint az igazságot,” mert „a ki Wesselényi s Széchenyi közt az utolsó különbségeket akarja keresni, inkább onnan indulhat ki, hogy Wesselényi a régi

alkotmány régi pozícióit kívánta híven megtartani és félt a köz- és magánjogi nagyobb reformoktól mindaddig, míg Ausztria abszolutisztikus irányúnak marad s míg az örökös tartományok is alkotmányt nem nyernek. Ellenben Széchenyi szükségesnek tartá, az hogy Ausztriával való vegyes házasság alatt is folytonosan és azon eszközök által, melyek lehetségessé teszik, gyűjtsük anyagi és erkölcsi erőnket, reformáljuk viszonyainkat, oly téren, hol legtöbb eredménnyel lehet; neveljük értelmi sulyunkat; egyesítsük a néposztályok érdekeit; s úgy igyekezzünk alkotmányunkkal és anyagi előállítási tehetségünkkel gazdálkodni, hogy hangadók lehessünk a birodalomban minden nagy forduló pontnál, s akár az abszolutizmus, akár a szabadság uralkodik Bécsben, mi helyzetünk sajátságaiból a legtöbb kamatot legyünk alkalmasak hazánk számára kivonni.“ Így jellemzi a két férfiút Kemény.¹

Annak a párhuzamnak felületes voltára, mely szerint Széchenyi a gazdagság útján akart jutni a szabadsághoz, Wesselényi pedig a szabadság útján a gazdagsághoz, Zsilinszky Mihály is rámutat *Báró Wesselényi Miklós és a nemzetiségi kérdés* cz. munkájában. Wesselényinek a *Balítéletek* cz. munkájából vett idézetekkel támogatja, hogy „Wesselényi a magyar nemzet jövőjének zálogát az anyagi jólétben és lelki műveltségben keresé.“²

A legteljesebb, egyszersmind a legtömörebb képét politikai irányuk különbözőségeinek a Wesselényi Naplója mutatja.

Míg Széchenyi a nemzetben magában kereste bajainak okát s fokozatosabb, de biztosabb orvosláshoz kívánt nyúlni, addig Wesselényi a nemzeti elnyomatásra vezetett vissza minden bajt s az első szükséges dolognak az alkotmány s ezzel szabadságunk biztosítását tartotta.

„Hogy a nemzeti erőt s érzést kell nálunk kifejteni s hogy ez az egyedüli út, mód, hogy a magyar valaha szabad legyen, ebben egyezünk mind a ketten, — úgy mond Wesselényi, — ő erre kaszinók, verseny, lánczhíd, dunai gőzhajózás stb. nagyon is homeopaticice diluált szereit akarja használni, én is hiszem, hogy ezen parányi adagok sem lesznek hatás nélküliek, későre, nagyon későre

¹ Kemény Zs.: *Széchenyi István*, 345—346. l.

² I. m. 25. l.

fognak munkálódni, de rögtön használni nem. — Hazánk torha teste a mostani hidek és fullasztó ködös időben kemény és hirtelen ható szereket kíván. De Széchenyi azt nem akarja átlátni, hogy míg a század múlva sikerülendő orvoslás módjával akarja hazánkat éltetni s míg csak azon kis cseppeket s porocskákat akarja adogatni, minden más orvosi szertől eltűntve, addig más betegség ragadta meg a testet s más halálos nyavalya kapta körmei közé s ha ez ellen nem gyógyítatik — meghal, mielőtt azon szerek chronicus bajaiból kiorvosolhatnák. — Széchenyi a bennünk fejlődő s örökségül ránk maradt betegségekből akarja, hogy magunkat gyógyítsuk s erre a választott szerek jók lehetnek s valóban célirányosak is; de tagjainkat zúzzák, marcangolják, rajtuk tág sebeket ejtenek, melyeken vérünk foly, ki kell magunkat az erőszak körmei közül fejteni, az éles fegyver csapásait fel kell fogni vagy elkerülni, a kapott sebeket vagy eltört tagokat bekötni és helyre egyengetni, mert orvosi szerek csak betegséget gyógyítanak, de külerőszakot el nem távoztatnak és azt kell meggátolni, hogy a test ne desorganisálódjék, mert desorganizált testet semmi orvosi ápolás nem állít helyre. Nemzetnek pedig teste, mely jussaitól magát megfosztani engedi, desorganizálva van. Én a Széchenyi gyógyítási módjával kezdet fogtam mindig s abban nem is kis részt vettem, de midőn országgyűléseken, vármegyékben törvényeinket, jussainkat, nemzetiségünket megtámadva s vad csapatok alatt vérzeni láttam, lehetett-e akkor némán hallgatnom vagy magam visszavonásával másoknak s a legjobbaknak is megfutamodásra jelt adnom? stb.¹

Érzik e sorokból, hogy magasrendű céljaikban mennyire egyek ők. Ragyognak a nemzetet irányító közös igéik egymásba fűződve, ellenségeskedéseiket betakarva.

Azok a magasabb vezérlő csillagok, melyekre szemeiket a Debreczenben 1820-ban történt első találkozásuk alkalmából szegezték, azok vezették őket, akkor is, a mikor külön úton jártak. Azok az utak összefolytak, mint a hogy — pályáik végén — összefolytak az egymás keblére boruló két barátnak égő könnyei.

Ismétlem, a történelemben ép annyira elválaszthatatlanok, mint szíveinkben.

De a nemzeti újjászületés és a Wesselényi történetében soha sem lehet megfedkezniünk a magyar parlamenti szónoklat újjáteremtőjéről, a *Himnusz* halhatatlan költőjéről.

¹ Szikszai Lajos: *Hadadi Báró Wesselényi Miklós Emléke*, 50—52 l.

Óh, a Kölesey és Wesselényi neve ép oly meghatóan összeér a tragikus helyeken! A két férfiút — hogy Wesselényi mondásával szóljak — szent barátság fűzte össze.

Wesselényi épen azon a vármegyei gyűlésen mondott szavaiért vonta fejére a hűtlenségi vádat, a mely vármegyei gyűlésen leköszönt Kölesey, visszaadván a követi megbízatását, mert ez a vármegye amaz ismeretes potlóútasítást kívánta rákötni, hogy a reformok ellen foglaljon állást. És Köleseyt utolsó leheletéig a Wesselényi pöre mellett találjuk; a halál ütötte ki kezéből hőslélkű barátjának védelmére fogott tollát. A főnemességből származott Wesselényi ezzel búcsuzott el a közép-nemes fiától: „valamennyiünknel többet ért, igazában nem is volt közibünk való“.

Elveik, eszményeik ugyanazok, politikai hitvallásuk egy.

Kölesey is a vallásszabadság, a lengyelek, a magyar nyelv, a részek, az úrbér ügyében, a jobbágyság érdekében izgat. Csakhogy míg Kölesey nem annyira államférfiú, mint inkább — halk hangja mellett is — szónok, addig Wesselényi nagyobb politikus, s a nemzet a kétségek, tépelődések válságos pillanatában az ő rendületlen hitében, rettenthetetlen bátorságában, sámsoni erejében ünnepelte vezérét. Milyen igazán mondja Beöthy Ákos, hogy a mégis inkább anyagi irányzat mellett, melyet társadalmi és közgazdasági háttérével Széchenyi képviselt, Kölesey és Wesselényi voltak az eszményi irányzat úttörői, „mely letört minden egyéni és hatalmi önzést, a közérdeket tette úrrá minden felekezeti és osztályérdek felett“.¹

Hogy mi most a jelen viszonyok közt békében élünk s közremunkálhatunk nemzeti eszményeink szolgálatára, azt jórészen hazánk e két nagy fiának, Köleseynek és Wesselényinek köszönhetjük. Az eszményi irányzat megteremtője Kölesey, a politikai vezeterei: előbb Wesselényi, majd Deák és Kossuth.

Igy jelennek meg ők ketten karöltve a reformkor hajnalán.

Az új Magyarország parlamentáris vezéreinek sorát tehát Wesselényi nyitja meg, a ki az 1832-iki országgyűlés elején

¹ *Magyar Közélet*, I. évf. 5 sz., 23. 1.

— az erdélyi országgyűlésre távoztáig — annak daczára, hogy a főrendi házban ült, az alsóházi ellenzéknek volt a zászlóvivője.¹

Wesselényinek már első megjelenése mutatta a határozott vonásokat, a melyek pályáját irányítják. Azok közül az elszánt nemes kezdők közül való, a kik rajongással csüggnék ideáljainkon, tudnak küzdeni azokért s mártirjai is tudnak lenni azoknak, ha kell. A minthogy homlokán fénylik a martirkoszorú.

Saját szenvedéseivel nem törődött.

„Nem fájnak a sebek, melyeket babérok fedeznek, — úgy mond — s könnyű a legveszélyesebb helyen is az utolsó csepp véréig állani, midőn az a szent ügyre hasznót, nevünkre halhatatlanságot hoz. De ha a balszerencse mostoha évben egy vert had részesévé tett: szabad-e a koszorúzatlan zászlót odahagyni? Könnyű ott a munkásság és bátor viadal, hol a fáradozó izzadásnak a bizonyos czél szembe nevet; de ott, a hol komor kinézés s nem vidít semmi remény, kemény lélek kell ott a hasztalan, de köteles harezra“.²

Ilyen kemény volt az ő lelke, mely a *kőborgó patriotában* lakott, a ki meg nem hátrált sehol, a ki a valóban nagy lelkek megadásával hordozta a szívébe mártott töröket. A ki, mint a *Balítéletekben* mondja, nem ismert földi félelmet:

„A mim nékem van féltendőm — úgymond — azelőtt bármi hatalomnak is elporlik ereje; lelkem függetlenségét lánczai nem békózhatják s öntudásom nyugalmit árjai nem zavarhatják; más lánczok engem a világhoz nem csatolnak, csak hazám boldogsága s az emberiség szent ügye“.

A ki Naplójába (1835. május 1-én) ezeket az érzekemény, a lélek erejét éreztető szavakat írta:

„Ne rettegjétek az üldözéstől, higyjétek, nyugodtabb keblem nekem az üldözöttnek, mint üldözőimé, minden pillanat rablánczot csörgethet számomra; de higyjétek, a szabadság fia ott is szabadabb leend, mint a szolgaság fattyai, kik dühök vadságában azt képzelik, hogy a lelket lehet rablánczba fűzni“.

Kemény lélek rendületlen, törhetetlen hittel.

„Nyugodt lelkem — úgymond Naplója más helyén, — hogy szoros kötelességet teljesíttem, jutalmazó azon öntudat, miszerint meg vagyok győződve, hogy eszelekvési módomnak erkölcsi hatása

¹ *Magyar Közélet*, I. évf. 5. sz. 6—7. l.

² Szikszai: i. m. 19. l.

üdvös volt s azon magvak, melyeket hintettem, csirázni fognak s a nemzeti érzés és szabad szellem kifejlődése lesz annak gyümölese“.¹

A tüneményes férfiú pályája hatással volt legnagyobb költőinkre.

Berzsényi mily jellemző képet fest róla 1814-ben. Homlokát jég fedi, de szemeiből láng csap ki, hasonló az egekbe merült Aetnához, melynek „tetején örökös tűz-örvény s aetheri fagy küzd“. Mennyire beteljesült a fenség nagy költőjének jóslata: „Erdély! mennyköveid forrnak bent, esküszöm, áldozz“.

Döbrentei Gáborhoz 1815-ben írott versében szintén megemlékszik Wesselényiről, midőn így szól Döbrenteihez:

. „vívj dícsően
Az éj süvöltő vak hydráival!
Paizst s aranytört nyújt Apoll' neked,
S veled buzogva felkél Wesselényid,
A szörny-ölőknek szörny-ölő fia;
Lehull előtte majd egünk köde,
S paeánt² riadnak Erdély bérczei“.

Berzsényi az apának a hamvaihoz is zeng ódát, a ki, mint az orkán, s mint az olympi láng, rázta meg a gőztorlatok alpesit, a kinek neve „rettenetes vala és imádott,“ s a kit atyáinak pallosával győzedelem vezetett az égbe.

Kazinczy Ferencz, gyermekkorát is megéneklé. Mikor a még tizenkét éves gyermek Nagy-Károlyban a fölkelő nemesség egy csapatán a nádor jelenlétében szemlét tartott: a költő elragadtatva zengi róla, hogy midőn még gyöngéd arczán rózsák virítanak, már a vérmezőre fut azok közé, a kik a halál elé mennek.

Az apa elhunytakor azt mondatja az apával:

„Erdély, szüntessed sirásidat. Él fiam, él nóm.
S diszedet, egy jobb kort újra megadja Zsibó.“

A Bajza József *Sohajjtásában* a Wesselényi lelke szólalt meg, a kinek

¹ Szikszai: i. m. 52. l.

² Ünnepi ének Apolló tiszteletére.

Oly sok küzdés után
 Örvény s habok közül,
 Segélni part felé
 Egy csillag sem derül

s a ki egy reménysugárért sohajt föl a népek istenéhez. E költeményt a Wesselényi dalának tartotta a közvélemény.

Vörösmarty *Az árvízi hajós* cz. versében, melyet 1838 ápr. 27-dikén Laborfalvi Róza mutatott be a pesti magyar színházban, emelt emlékoszlopot számára. E költemény méltán keltett óriás hatást, mert Wesselényi nemcsak a pesti árvízben volt mentő, hanem ott látta mindenki a nemzeti életnek letűnt századokból áthúzódott zivatarfelhői között zajló habok torlatán, az elsők közt, hánykódó csónakával a mentés munkájánál, hogy már-már alámerülő, fuldokló nemzetén segítsen.

Elevenítsük föl e szép költeményt.

Midőn országunk szívében, a népes házsorok között vad morajjal gyilkos áradat gázolt át, midőn rémséges jajkiáltás hallszott az ingó falak mögül s még rémesb a hallgatás, midőn a ház bedőlt, beomlott házak, élők, holtak fölött kavargott a hab: ezreket ment. Mily megragadóan ecseteli a költő: „Egy kór, agg, és szegény“ nő jajveszéklése esd a mentésért, jön is a sajka, rohanva az áradat taván; de embertelen zsvány ül rajta, kinek szentségtörő keze csak tiltott vagyont keres s szivtelenül suhan el az agg nő mellett.

Mert egy batkát nem ér
 Mind a mi rajta van.

Az ingó fal körül több hajó is kereng; de mentetlenül áll a szegény anya. Az egyik pénzét, a másik magát menti, némelyik a kedvesét keresi aggódva.

S ki csak mulatni jár
 A közveszély felett,
 Az óvni rá nem ér
 Egy hitvány életet.

Az ár dühösebb egyre s száz örvény fenyegeti a bágyadt nőt, hogy alá sodorja; már nem is kiáltoz, még jön s megy hajó, de ő már, úgy látszik, tűrően várja a borzasztó halált. Ekkor

jön a nagy szív, az a hajós, a ki — jóllehet sajkája tele van menekvőkkel, — így riad fel: „Ki él még itt?

S még jókor érkezik;
A féltett kőfal áll.
S kihalt remény után
A nő hajóra száll.

Hálás búcsút rebegnek a menekültek.

Csak a szegény beteg
Agg nő nem távozik,
S elfuladt kebliből
Sohajtás hallatik.
„Itt, jó anyám, neked
E kisdéd adomány,
Pénn s egy falat kenyér;
Többet várj ég után.
Nekem nagy útaim
Vannak még szertesztét;
Ezreknek élete,
Kiált hajót, segélyt!“
Szól s menne a hajós.

De a redős arcú hölgy „tündér tekintetű asszonynyá változott“ át, a kinek a szépsége leírhatatlanul bájoló, szebb a szerelemnél, hívebb a barátságánál s kedvesebb a látása mindennél. Most édes, földöntúli hangokat hall az elbámult hajós. Így szól hozzá az égi nő:

„Ha minden elhagyand,	Rágalmak nyelve mar,
Az ember és világ,	Emlékezzél reám,
Barát és szerető,	Sorsodnak éjjelén,
Ha hozzád mostohák	Önérzeted vagyok,
Szerencse és ipar	Nevem jótétemény.“
S hű fáradásidért	

A jósige beteljesült. Elhagyta minden, maga maradt

Mint téli fán az ág.

De ő még sokak életét menti meg.

S ha néha mardosóbb	Lelkének a dicső
Fájdalma visszasír,	Hölgy képe feltűnik,
S a földön ellene	S szűz arca bájain
Nincs menedék, sem ír;	Fájdalma megtörik.

Vörösmarty nem csak az *Árvízi hajósban* énekelte meg Wesselényit. *Árpád ébredésének* néhány sora is rá vonatkozik, a mint Gaál József, a *Peleskei nótárius* szerzője után Gyulai Pál mondja, Vörösmarty a sírjából fölkelt Árpádnak ezeket mondatja a költővel, Wesselényire czélozva:

Oh, fejedelem, mi újra éledünk,
 Buzogva küzdünk egy jobb életért,
 Nem látva, nem segítve senkitől,
 Bár kis sikerrel, még sem csüggedezve;
 De hőseink nem vérben fürdenek:
 Ölelni készek embertársokat,
 És tűrni mindent szent hazájokért.
 Köztünk is fenn van még Prometheus,
 Kinek szívét az üldöző kajánság
 Kányái marják, mert szelid vala
 Embernek nézni embertársait;
 S ő óriási fájdalmában is
 Oly törhetetlen most, mint valaha.

Garay János 1846-ban *Wesselényi látogatói* czímen írt róla költeményt, köszöntvén a fáradt vándorokat s kik Zsibón jártak; szent, megáldandó helyről jöttek — végre talán vígaszt, örömhírt hozva a nemzetnek. — Éj ül a sas merész szemén.

Éj, mely nehéz bilinescesel
 Szegzé le földhöz őt;
 Mely égi versenyében
 Megtörte a diésőt.

Garay is egy új Prometheust lát Zsibó sziklájánál,

Ki nagymerő kezekkel
 Az ég szövétnekét
 Lehozta, földeríteni
 A földnek éjjelét.
 S kí, mert hozzá hasonlót
 Nem tűrhetett az ég —
 Kaukáznak bérezürébe
 Sziklához kötteték.
 Így Wesselényi Miklós,
 Az éjnek ostora, —
 E sanda istenségnek
 Lón üldött mártya.

Majd elmondja, hogy óriási lelkét nem bírta széttörni s keblében megmaradt a naponként kigyúló égi szikra lángja, a honáért dobogó szív lobogása. Aztán búzdítja a látogatókat, hogy hirdessék, a merre négy folyónk zúg: Zsibón miként lelék a nemzet nagy fiát.¹

Mint szónok, úgy érkezett, a hogy Berzsényi megjósolta: mennykövekkel. Szavai sujtók s megrázók. De nemcsak villámai voltak. Volt melegítő, termékenyítő sugara, üdítő harmata is szívének. Lelkének zivatar-felhőit nemes hevének kilobbanó, szelid fénye aranyozta be. E villám és szelid fény sajtáságos vegyülete mindig előmlött szívének, mikor a jobbágy-társadalom nyomorúságára s az elnyomókra tekintett. Egyik karjával az erőszak ellen küzd, míg a másikkal szerencsétlen népét emeli fel.

Mikor a kormány a törvénytelen katonafogdosást rendeli el, védelmébe veszi üldözött jobbágyait: „Kivánják (t. i. törvény és király) vagyonomat, — úgymond — ám füstölögjön annak utolsó maradványa is hívségem nekik szánt oltárán“, de tiltakozik, hogy szegény parasztjait, ezt a rongált népet, még olyanul is terheljék, „a mire szükség nincs, a mivel nem tartozik“, „ily ok és helyes tartozás nélkül miként zavarják meg jámbor csendességüket, hogy hurezsolják el fiaikat, a vérség szent kötelekeit, elszaggatva, karjaik közül.“ „Ezen bünteléneknek — folytatja — lássam azon karjaikat, mint gonosztevőknek vagy mártyroknak hátokra kötözve, melyeknek ereje a mi táplálásunkra, a közterhek vitelére s a haza oltalmára van szánva.“ „Ha felelet kell, felelek, ha szenvedni kell, szenvedek én; de törvénytelen-séget, helytelenséget s keserű szenvedést rajtok történni, előttem végbemenni ily móddal, mire a törvény just nem ad, most, midőn a békesség több esztendei folyama azt szükségessé nem teszi, ezt nem engedem.“

A jobbágyság nyomasztó helyzetének feltárása alkalmával ezeket mondja Közép-Szolnok vármegye előtt (1831): „Nincs egy kalász búzám, melyre a pergelő nap heve az ő verejtékét ne szárazította volna; neki kell az idő viszontagságaival küzdeni, ő tikkad nehéz munkában a forró nyár hevében s didereg

¹ *Szilágy vármegye monographiája* cz. munkám I. k. 482. lapjáról.

a csatlógó hidegtől száraz kenyere szigorú eledele mellett, a míg én a hús árnyékban henyélek, vagy a míg az általa vágott s hordott fával jól fűtött s az ő munkája után szerzett pénzzel ékesített szobában vendégeskedhetem abból, a mit ő szántott, kapált, aratott.”

A sínylődő szegény parasztság védelmére mondta 1834. december 4-ikén Szatmár vármegye közgyűlésén azt a beszédét, melyért a magyarországi királyi tábla 1835. május 5-én perbe idézte. Mint tudjuk, Kölcsey kíséretében jelent meg, hogy a követi útasítások megváltoztatására bírja a rendeket. Támadta az „álarezos vérszopó“ kormányt, mely kizsarolja a jobbagyságot, majd pedig a nemesség ellen való gyűlöletre ingerli ezt.

Midőn az elnök némelyek által félreértett szavainak a ki-magyarozására hívta fel, kiemelte, hogy a felség szentséges személyét nem érintette most és sohasem. De a mit a kormányról mondott, mint tagadhatatlant, megismétlé.”

A kormány a parasztságot a nemességtől különválva tartja, a mi gonosz politikának a problémája; a parasztok védői ál-areza alatt szívja a köznép zsírját.

„Nem háritom én — úgymond — a parasztság zsírja szívását egyedül a kormányra, szivatik az másként is, szívjuk azt mi is, mert abból élünk. De ki tagadhatja, hogy a kormány is ne szívta volna és nem szívna? Hát a milliókra menő adó, melyet a fizetni alig tudó szegénységnek valóban esontja velejéből kell kisajtolni? Hát a sok milliót felülhaladó élelemadásbeli vesztesége azon parasztságnak, mely oly gyakran küszködik éhséggel? Hát gyermekeik élete, a kik a kormány parancsára fogdosatnak össze katonának? Mindez nem zsírja-e a parasztságnak és nem szivatott-e?”

Ez volt az inkriminált beszéd, a melybe belemagyarozták az 1723. IX. t.-cz.-ben meghatározott felségsértést. Ezért fogta hűtlenségi perbe a pozsonyi kir. tábla, (míg ezzel csaknem egyidejűleg a marosvásárhelyi kir. tábla a *Balítéletekről* című munkájának kiadása miatt indított pert ellene s azért, hogy könyomdát állított, melylyel az 1834-iki erdélyi országgyűlés tárgyalásait lenyomatta, vagyis „közrendzavarásért“.)

Ime a paraszttársadalom sanyarú képe s Wesselényi mély-séges emberszeretetének, magasztos jellemének csillogó vonásai. Ép oly nemesen ír (1841) Kis Károlynak, midőn a szűk ter-

mésről értesül; tanakodjanak valami mód felől, melylyel a fenyegető veszélyt eltávoztassák, enyhítsék emberei szükségét. „Megvetéssel kellene — írja — örökké magamra tekintenem s az éhelholtak sápadt képei álmomat kergetnék, ha oly gyáva, oly lelketlen s kötelességemet felejtő ember tudnék lenni, miszerint addig, míg többet költök, fogyasztok, s fogyasztatok, mint a mennyit a szó valódi értelmében vett szükség parancsol s van még valamim, a mivel éhező és sínylődő embereim életét megtarthattam volna, ha mondom, addig csak egy embert is jószágaimban éhenhalni engednék“.

Azok közt a lelkes, nagy alakok közt, a kik a lengyelek ügye mellett felkeltek, mint Madarász József beszéli, mind e jeles férfiak közt kimagaslott egy mennydörgésszerű szónok, Pest megyének 1831. június 7-iki közgyűlésén. „Lelkem csüggett minden szaván — úgymond — mit ő a szabadságért küzdő lengyel nemzet érdekében mondott. Sohasem felejthetem el, mélyen emlékembe vésődött, szebbnél-szebb kifejezései közül azon részt, melyben azt bizonyította, hogy a nemzetek fölötti zsarnok uralkodás árt ugyan az elnyomottaknak, mert őket szenvedésbe, nyomorba úzi; de árt az elnyomóknak is, mert ez mindig boszút szül, s ellenök fegyvert köszörül“. A megye a szónoklat varázsereje alatt felírt a királyhoz s az ország összes hatóságait pártolásra hívta fel.

Pozsonyban a főrendeknél első beszédét a magyar nyelv ügyében tartotta (1830). Mint szónok, akkor tündöklék legragyogóbban, mikor a magyar nyelv jogai mellett mennydörög — arczán a nemzet szégyenének pírjával s ajkán keservének kitörő viharával. Kemény számadásra szorította azokat, kik a nemzet-től „atyai jussait eltartóztatták“.

Nem esoda, mikor azt kellett bizonyítgatnia, hogy „az anyai nyelv kétségbevonhatatlan joga“ a nemzetnek s hogy ha korlátozzák a nemzetet e természeti jogának gyakorlatában, hát panaszokra fakad; ha fenntartják ezt a korlátozást, hát az „keserű érzelmeket ébreszt a nemzet kebelében; ha a korlátozás elnyomássá fajul, ellenhatást támaszt, szintűgy veszélyest a kormányra, mint ártalmast következményeiben“ . . ., mikor nyelvünk „számkivetésbe küldve, a kevésbé műveltek társasá-

gában, pusztákon tévelyeg, faluba vonja magát s esárdákban sínylődik“. — Ugy a hivatalos, mint a társadalmi tér valóban szomorú keretben domborították ki ama szavainak igazságát, hogy régen nem volt szüksége a magyarnak „a nyelvét pártoló s annak gyakorlását parancsoló törvényre“, „régen magyarabb volt a magyar, hogysem a magyar nyelvről törvényeket kelljen hoznia; utóbb nem volt elég magyar, hogy ilyeneket megalkothasson“.

DR. PETRI MÓR.